

O'SMIRLARDA AGRESSIV XULQ-ATVOR PSIXOLOGIYASI MUAMMOSI

Jabborov Xazrat Xusenovich

Psixologiya fanlari doktori (DSc)

Azizova Elnora Adhamjon qizi

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti

Psixologiya (faoliyat turlari) mutaxassisligi magistranti

azizovaelnora07@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14870384>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 04- Fevral 2025 yil

Ma'qullandi: 08- Fevral 2025 yil

Nashr qilindi: 14-Fevral 2025 yil

KEY WORDS

*Agressiya, o'smirlik davri, tajovvuz,
xulq og'ishi, shaxsiy rivojlanish.*

ABSTRACT

Ushbu maqola o'smirlarda agressiv xulq-atvor muammosini aniqlash, chuqurroq tushunish va uni bartaraf etish uchun asosiy yo'nalishlarni taqdim etadi.

O'smirlik davri inson hayotidagi eng murakkab va o'zgarishlar bilan to'la davr hisoblanadi. Bu davrda jismoniy, psixologik va ijtimoiy o'zgarishlar bir vaqtning o'zida sodir bo'ladi, natijada o'smirlarda turli xil xulq-atvor muammolari, jumladan, agressiv xulq namoyon bo'lishi mumkin. Agressiv xulq-atvor o'smirlarning shaxsiy rivojlanishiga, oilaviy munosabatlariga va ijtimoiy muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada o'smirlarda agressiv xulqning psixologik sabablari, oqibatlari va ularni bartaraf etish usullari ko'rib chiqiladi. Avvalo agressiya nima va u qanday sabablar, omillar tufayli yuzaga kelishi haqida so'z yuritsak. Agressiya deganda boshqa shaxsga yoki narsaga nisbatan zo'ravonlik yoki tajovuzkorlik bilan harakat qilish tushuniladi. Agressiya quyidagi turlarga bo'linadi:

Jismoniy agressiya- Boshqa shaxsga jismoniy zarar yetkazishni o'z ichiga oladi.

So'zli agressiya- Haqorat, tahdid yoki shafqatsiz so'zlar bilan boshqalarga psixologik zarar yetkazish.

Passiv agressiya- To'g'ridan-to'g'ri zo'ravonlik ko'rsatmasdan, bilvosita yo'llar bilan boshqalarni xafa qilish yoki ularga zarar yetkazish.

O'z-o'ziga qaratilgan agressiya- Shaxsning o'ziga nisbatan zo'ravonlik yoki o'zini jazolash xatti-harakati.

Agressiyaning namoyon bo'lishiga turli omillar ta'sir ko'rsatadi:

Biologik omillar-genetik moyillik, miya kimyosi (masalan, serotonin va dopamin darajasining o'zgarishi), gormonal o'zgarishlar (testosteron darajasining ko'tarilishi) agressiv xatti-harakatlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Psixologik omillar-Shaxsiyatning o'ziga xos xususiyatlari, masalan, impulsivlik, past o'zini tuta bilish, stressga chidamsizlik agressiyani kuchaytirishi mumkin.

-Shaxsiyati va xarakter: Ba'zi o'smirlar tabiatan ko'proq agressiv bo'lishi mumkin. Bu ularning shaxsiyati va xarakteriga bog'liq.

-Stress va kayfiyat buzilishlari: O'smirlik davrida stress, depressiya va boshqa kayfiyat

buzilishlari agressiv xulq-atvorni kuchaytirishi mumkin.

-O'zini hurmat qilishning pastligi: O'zini hurmat qilishning pastligi o'smirlarni boshqalarga nisbatan agressivroq qilishi mumkin.

Ijtimoiy omillar-Oiladagi zo'ravonlik, noto'g'ri tarbiya, ijtimoiy adolatsizlik, kambag'allik, ta'lim va madaniy darajaning pastligi agressiv xatti-harakatlarni rag'batlantirishi mumkin.

Oila muhiti: Oila ichidagi zo'ravonlik, qattiq qoidalar yoki hissiy jihatdan sovuqlik o'smirlarda agressiv xulq-atvorni shakllantirishi mumkin.

Do'stlar va ijtimoiy muhit: O'smirlar do'stlari va tengdoshlari ta'sirida qolishi mumkin. Agar ularning do'stlari agressiv xulq-atvorni qo'llasa, bu o'smirlarni ham shunday qilishga undashi mumkin.

Media va video o'yinlar: Zo'ravonlik mazmunli filmlar, video o'yinlar va ijtimoiy tarmoqlar o'smirlarda agressiv xulq-atvorni kuchaytirishi mumkin.

Muhitiy omillar-Atrof-muhitning zo'ravonlikka moyil bo'lishi (masalan, zo'ravonlik bilan bog'liq ko'rsatuvlar, videoo'yinlar) shaxsning agressivlik darajasini oshirishi mumkin.

Agressiv xulqning psixologik sabablari:

-Gormonal o'zgarishlar: o'smirlik davrida organizmda katta miqdordagi hormonal o'zgarishlar ro'y beradi. Testosteron kabi hormonlarning ko'payishi agressivlikni kuchaytirishi mumkin.

-Shaxsiy rivojlanish: o'smirlik davrida shaxs o'zini tan olish va ijtimoiy muhitda o'z o'rnini topish jarayonida qiyinchiliklarga duch keladi. Bu esa stress va kayfiyat o'zgarishlariga olib keladi, natijada agressiv xulq namoyon bo'lishi mumkin.

-Miya rivojlanishi: O'smirlik davrida miyaning prefrontal korteksi (mas'uliyat, qaror qabul qilish va impulsni boshqarish uchun) to'liq rivojlanmagan bo'ladi. Bu esa o'smirlarni impulsiv va agressiv qilishi mumkin.

-Oilaviy muammolar: Ota-ona bilan bo'lgan munosabatlardagi muammolar, masalan, e'tiborsizlik, haddan tashqari qattiq qoidalar yoki, aksincha, haddan tashqari erkinlik, o'smirlarda agressivlikni keltirib chiqarishi mumkin.

-Ijtimoiy muhit: o'smirlar o'zlarini ijtimoiy guruhlar ichida qabul qilish va tan olish zaruriyatini his qiladilar. Agar ular o'zlarini ijtimoiy jihatdan izolyatsiya qilingan deb his qilsalar, bu ularning agressiv xulqiga sabab bo'lishi mumkin.

-Media va Internet Ta'siri: Zamonaviy dunyoda o'smirlar keng miqyosda media va internet ta'sirida qolmoqda. Shiddatli o'yinlar, filmlar va ijtimoiy tarmoqlardagi salbiy kontent ularning xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Agressiv xulq- atvorning oqibatlari

-Ijtimoiy muammolar: Agressiv xulq-atvor o'smirlarning ijtimoiylashuv jarayonidagi shaxslar bilan o'zaro munosabatlarining buzishi mumkin. Bu ularni ijtimoiy jihatdan izolyatsiya qilishi va yanada ko'proq agressivlikka olib kelishi mumkin.

-Akademik muvaffaqiyatsizlik: Agressiv xulq-atvor o'smirlarning ta'lim tarbiya jarayonining pasaytirishi va akademik muvaffaqiyatsizlikka olib kelishi mumkin.

-Psixologik muammolar: Doimiy agressivlik kayfiyat, depressiya va undan keying sodir bo'ladigan ruhiy buzilish jarayonlarini keltirib chiqarishi mumkin.

-Qonuniy oqibatlar: Agar agressiv xulq-atvor jismoniy shiddatga olib kelsa, bu o'smirlarni qonuniy muammolar bilan yuzma-yuz qoldirishi mumkin. Agressiya holati oldi olinmasa qanday oqibatlarga olib kelishini yuqorida ko'rib chiqdik. Endi anashu jarayonlarni

oldini olish yuzasidan bir nechta tavsiyalarimizni berib o'tsak:

Agressiv Xulqni Bartaraf Etish Usullari

-Psixologik yordam: o'smirlar uchun psixologik yordam ko'rsatish agressiv xulqni bartaraf etishda muhim rol o'ynaydi. Psixologlar o'smirlarga stressni boshqarish, hissiyotlarni nazorat qilish va ijtimoiy mahoratlarini oshirishga yordam berishi mumkin. Buning uchun avvalo mutahassis ular bilan metodikalar o'tkazishi va ulardagi agressiya darajasini aniqlashi so'ngra korreksion ishlarni amalga oshirishi lozim

-Konsultatsiya va terapiya: O'smirlar bilan ishlaydigan psixologlar ularning agressiv xulq-atvorini bartaraf etish uchun turli terapiya usullaridan foydalanishlari mumkin. Masalan, kognitiv-davolash terapiyasi (CBT) o'smirlarni salbiy fikrlash shakllarini o'zgartirishga yordam beradi.

-Stressni boshqarish: O'smirlarga stressni boshqarish usullarini o'rgatish, masalan, nafas olish mashqlari, meditatsiya yoki sport bilan shug'ullanish, ularning agressiv xulq-atvorini kamaytirishi mumkin.

-Oilaviy qo'llab-quvvatlash: Ota-onalar o'smirlar bilan ochiq va samimiy muloqot qilishlari, ularning muammolarini tinglashlari va ularga qo'llab-quvvatlashlari kerak. Oilaviy muhitning barqarorligi o'smirlarning xulq-atvorini ijobiy yo'naltirishga yordam beradi.

Oila ichidagi muloqot: Ota-onalar o'smirlar bilan ochiq va samimiy muloqot qilishlari kerak. Bu ularning hissiy ehtiyojlarini anglash va ularga yordam berish imkonini beradi.

Maktabda psixologik yordam: Maktablar o'smirlar uchun psixologik yordam xizmatlarini tashkil etishi va ularning agressiv xulq-atvorini oldini olish uchun dasturlar ishlab chiqishi kerak.

-Ijtimoiy faoliyat: O'smirlarni ijtimoiy faoliyatga jalb qilish, masalan, sport, san'at yoki ko'ngillilik ishlari, ularning energiyasini ijobiy yo'nalishda sarflashga yordam beradi.

- Media savodxonligi: O'smirlarga media va internetdan foydalanishda tanqidiy fikrlashni o'rgatish ularning salbiy ta'sirlardan himoya qilishga yordam beradi.

Xulosa o'smirlarda agressiv xulq-atvor muammosi ko'p omillar ta'sirida shakllanadi va ularning shaxsiy, oilaviy va ijtimoiy hayotiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu muammoni bartaraf etish uchun oila, maktab va jamiyatning birgalikdagi harakatlari zarur. Shuningdek, ota-onalar va o'qituvchilar o'smirlar bilan ochiq va samimiy muloqot qilishlari, ularning hissiy ehtiyojlarini anglashlari kerak. Faqatgina barcha omillarni hisobga olgan holda yondashuv orqali o'smirlarda agressiv xulq-atvorni oldini olish va ularning sog'lom shaxs sifatida rivojlanishiga yordam berish mumkin. Psixologik yordam, oilaviy qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy faoliyat agressiv xulqni kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. o'smirlarni ularning hissiyotlari va xulq-atvorini boshqarishga o'rgatish ularning sog'lom va muvaffaqiyatli shaxs sifatida rivojlanishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bandura, A. (1973). Aggression: A Social Learning Analysis. Prentice-Hall.
2. Burtshova, A. B. (2023). O'smirlar agresivligi xususiyatlarining empirik ko'rsatkichlari. *Образованиеи педагогика*, 1(1), 176-186.
3. To'raqulov, S. (2020). O'smirlik davrining fiziologik-psixologik va jismoniy jihatdan o'ziga xos xususiyatlari. *Ilmiy Axborotlar*, 8, 1067-1075
4. Abdusamatova, S. S. (2024). Tolerantlikning shaxsiy omillari. *Inter education & global study*, (5 (1)), 487-489.

5. Абдусаматова, Ш. С. (2024). Роль психологии в формировании толерантности у студентов. IMRAS, 7(7), 39-43.
6. Абдурасулов, Ж. (2022). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УСВОЕНИИ УРОКОВ ИСТОРИИ.
7. Abduqodirova, D., & Abdurasulov, J. (2025). YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TUYG'USINI TAKOMILLASHTIRISHNING PSIXOLOGIK HUSUSIYATLARI. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 4(1), 50-53. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/zdpp/article/view/42882>
8. Жўраев, Ш., & Абдурасулов, Ж. (2024). ҲАРБИЙ ЖАМОАДАГИ ИЖТИМОЙ ФИКР. Журнал академических исследований нового Узбекистана, 1(2), 97-103. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/yoitj/article/view/28151>
9. Abdurasulov J., & Pardabayeva, M. (2024). MUSOBAQADAN OLDIN SPORTCHILARNI PSIXOLOGIK TAYYORLASH. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 4(6 Part 2), 73-76. извлечено от <https://inacademy.uz/index.php/ejsspc/article/view/34717>
10. Burieva, K. E., & Kamilova, Z. A. (2022). The psychology of adolescence. Scientific progress, 3(4), 923-929.
11. Sh.Umarova 2024. Psychological Features Of Workers And Factors Affecting Them. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments. 2, 9 (Sep. 2024), 52-63.
12. X.Raximova 2024. Current Role And Requirements Of Digital Pedagogy. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments. 2, 9 (Sep. 2024), 38-51.
13. Нурматов, Ф. (2019). Пути преодоления стресса спортсменами в спортивной соревновательной деятельности. ACTA NUUZ, 1(2), 36-39.
14. Abduolimovich, N.F. 2024. Modern Model of Scientific Activity of Students in the Field of Physical Culture Education. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. 4, 2 (Feb. 2024), 218-221.
15. Xusanova, N. (2024). CAUSES OF ANXIETY IN PRESCHOOL CHILDREN. Развитие и инновации в науке, 3(12), 64-66. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/dis/article/view/63317>
16. Khusanova, N. (2024). TREATMENT OF VARIOUS PSYCHOLOGICAL CHANGES MANIFESTED IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH "FAIRY TALE THERAPY". В INTERNATIONAL BULLETIN OF APPLIED SCIENCE AND TECHNOLOGY (Т. 4, Выпуск 11, сс. 254-256).
17. Raximova, X. 2025. MEDIA TA'LIM METODLARI ORQALI TALABALARNI KREATIV FIKRLASHGA O'RGATISH MEKANIZMLARINING NAZARIY ASOSLARI. Журнал академических исследований нового Узбекистана. 2, 2 (фев. 2025), 24-28.
18. Karatayeva, L. 2025. AXBOROTLASHGAN TA'LIM SHAROITIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI PEDAGOGLARINING KREATIV SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISH HORIJİY PEDAGOGLAR TALQINIDA. Журнал академических исследований нового Узбекистана. 2, 2 (фев. 2025), 29-33.
19. Khudayberdiyev Oybek Gafurovich. (2024). STRUCTURE AND SYSTEM OF TEACHING THE SCIENCE OF "EDUCATION" BASED ON THE PROJECT METHOD. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 11(05). Retrieved from <https://www.ijmrd.in/index.php/imjrd/article/view/1527>

20. Khudayberdiyev Oybek Gafurovich, . (2023). GENERAL EDUCATION SCHOOL STUDENTS' REFLECTIVE MODEL FOR DEVELOPING CONFLICT MANAGEMENT CULTURE. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS, 4(07), 27-33. <https://doi.org/10.37547/pedagogics-crjp-04-07-07>
21. TARBIYA FANINI O'QITISH JARAYONIDA UMUMTA'LIM MAKTABI O'QUVCHILARIDA KONFLIKTOLOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING REFLEKSIV MODEL. CRISMW 2024, 1 (5), 32-37.
22. Khudayberdiyev Oybek Gafurovich, . (2023). DIDACTIC OPPORTUNITIES FOR THE FORMATION OF A CONFLICT CULTURE IN STUDENTS THROUGH THE SUBJECT "EDUCATION". CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS, 4(05), 45-49. <https://doi.org/10.37547/pedagogics-crjp-04-05-07>

